MALTA

QORTI CIVILI

PRIM' AWLA

(GURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

ONOR. IMHALLEF

JOSEPH R. MICALLEF

Seduta tal-15 ta' April, 2014

Rikors Numru. 78/2013

Lawrence **GRECH** u martu Susan Grech u wliedhom Alison Grech, Brenda Lee Grech u Jacob Grech

vs

IT-TABIB PRINĊIPALI TAL-GVERN (SAĦĦA PUBBLIKA), il-Kummissarju tal-Pulizija, Awtorita' dwar is-Saħħa u s-Sigurta' fuq il-Post tax-Xogħol u l-Avukat Ġenerali

Il-Qorti:

Rat ir-Rikors imressaq fis-7 ta' Ottubru, 2013, li bih u għar-raġunijiet hemm imfissra r-rikorrenti talbu li din il-Qorti ssib li, fir-rigward ta' kull wieħed u kull waħda minnhom, (i) seħħ ksur tal-jedd fundamentali tagħhom għall-ħarsien tal-ħajja u li ħajjithom ma titqegħidx f'perikolu bla bżonn, għall-finijiet tal-artikolu 33 tal-Kostituzzjoni tar-Repubblika ta' Malta (aktar 'il quddiem imsejħa "il-Kostituzzjoni") u kif ukoll l-artikolu 2 tal-Konvenzjoni (Ewropeja) għall-Protezzjoni tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Libertajiet Fundamentali (aktar 'il quddiem imsejħa "il-Konvenzjoni"); (ii) seħħ ksur tal-jedd fundamentali tagħhom li ma jkunux suġġetti għal trattament inuman u degradanti, għall-finijiet tal-artikolu 36 tal-Kostituzzjoni u tal-artikolu 3 tal-Konvenzjoni; (iii) seħħ ksur tal-jedd fundamentali tagħhom għall-ħarsien tal-ħajja privata tagħhom u tal-familja ta' l-individwu, għall-finijiet tal-artikolu 8 tal-Konvenzjoni, f'dak li għandu x'jaqsam mal-kwalita' tal-ħajja tagħhom; (iv) seħħ ksur tal-jedd fundamentali tagħhom għall-ħarsien tal-ħajja privata tagħhom u tal-familja ta' l-individwu, għall-finijiet tal-artikolu 8 tal-Konvenzjoni, f'dak li għandu x'jaqsam mad-dritt tagħhom li jkunu nfurmati dwar il-perikli marbuta ma' (l-użu ta') l-*asbestos*; (v) tikkwantifika kumpens xieraq bħala rimedju għall-ksur tal-jeddijiet fundamentali mġarrbin minnhom ilkoll jew min minnhom, u tillikwida l-kumpens meħtieġ, filwaqt li tikkundanna lil min fost l-intimati huwa responsabbli għall-ħlas ta' dak il-kumpens lilhom; (vi) issib li l-intimati, jew min minnhom, responsabbli għall-irtirar qabel waqtu mix-xogħol tar-rikorrenti Lawrence Grech, minħabba li ntlaqat bil-marda tal-kanċer bl-*asbestos*; u (vii) tillikwida somma bħala risarċiment għat-telf minħabba l-irtirar mix-xogħol qabel

waqtu tar-rikorrent Lawrence Grech, u tikkundanna lill-intimati, jew lil min minnhom, għall-ħlas lilu tas-somma hekk likwidata;

Rat id-degriet tagħha tad-9 ta' Ottubru, 2013, li bih qiegħdet il-kawża għas-smigħ għall-31 ta' Ottubru, 2013;

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimati Tabib Ewlieni tal-Gvern (Saħħa Pubblika), Kummissarju tal-Pulizija u Avukat Ġenerali fil-25 ta' Ottubru, 2013, li biha laqgħu għall-azzjoni tar-rikorrenti billi, b'mod preliminari, qalu li (a) r-rikorrenti Susan Grech u wliedha Alison, Brenda Lee u Jacob, aħwa Grech mhumiex attivament leġittimati biex iressqu din il-kawża għaliex ħadd minnhom ma kien personalment il-vittma tal-ksur tal-jeddijiet minnhom imsemmija fir-rikors promotur; li, (b) fid-dawl tal-pretensjonijiet għall-ħlas ta' kumpens, ir-rikorrenti Lawrence Grech naqas li jdur għar-rimedji ġudizzjarji ordinarji qabel fetaħ din il-kawża ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali, u għalhekk din il-Qorti jmissha tqis li tagħżel li ma twettaqx is-setgħat tagħha li tisma' din il-kawża, għall-finijiet tal-*proviso* tal-artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni u tal-*proviso* tal-artikolu 4(2) tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta; li (ċ) l-ebda wieħed mit-tliet intimati eċċipjenti ma huwa l-leġittimu kontradittur tal-azzjoni tar-rikorrenti, ladarba l-ebda wieħed minnhom ma qiegħed lir-rikorrent Lawrence Grech f'kuntatt mal-*asbestos* jew ma kellu xi responsabbilta' għall-iżvilupp jew it-twettiq tal-istrateġija biex tittejjeb u titmexxa 'l quddiem is-saħħa pubblika, filwaqt li l-Kapitolu 466 tal-Liġijiet ta' Malta jirregola l-ħwejjeġ li għandhom x'jaqsmu mat-Tarzna ta' Malta; u (d) li għal dak li jirrigwarda l-allegat ksur tad-dispożizzjonijiet tal-Konvenzjoni, għall-finijiet tal-artikolu 7 tal-imsemmi Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta, l-azzjoni attriċi ma tistax tisħarreġ dak li ġara qabel it-30 ta' April, 1987. Laqgħu wkoll b'eċċezzjonijiet fil-mertu;

Rat it-Tweġiba mressqa mill-intimata Awtorita' dwar is-Saħħa u s-Sigurta' fuq il-Post tax-Xogħol fit-28 ta' Ottubru, 2013, li biha u għar-raġunijiet hemm imfissra, laqgħet għall-azzjoni tar-rikorrenti billi, b'mod preliminari qalet li (a) mhijiex il-kontradittriċi leġittima tal-azzjoni billi hija

ma tista' titqies responsabbli tal-ebda lment imressaq mir-rikorrenti, ma għandha l-ebda rabta ġuridika magħhom u lanqas biss tissemma f'xi parti mir-rikors promotur; (b) wħud mir-rikorrenti lanqas għandhom il-leġittimazzjoni attiva biex jiftħu u jmexxu 'l quddiem il-kawża billi ma jikkwalifikawx bħala "vittmi" għall-finijiet tal-artikolu 34 tal-Konvenzjoni; u (ċ) billi r-rikorrent Lawrence Grech naqas li jieħu r-rimedji ġudizzjarji ordinarji li jfittex għad-danni qabel ma fetaħ din il-kawża ta' rimedju partikolari, u għalhekk il-Qorti jmissha tqis jekk għandhiex twettaq is-setgħat tagħha, kif irid il-*proviso* tal-artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni u tal-artikolu 4(2) tal-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta. Laqgħet ukoll b'eċċezzjonijiet fil-mertu;

Rat il-verbal magħmul mill-għaref difensur tar-rikorrenti waqt is-smigħ tal-31 ta' Ottubru, 2013[1];

Rat id-degriet tagħha tal-31 ta' Ottubru, 2013, li bih ordnat li, qabel kull ħaġa oħra, kellha tisma' u taqta' dwar l-ewwel u t-tieni eċċezzjonijiet preliminari tal-intimati Tabib Ewlieni, Kummissarju tal-Pulizija u Avukat Ġenerali, u t-tieni u t-tielet eċċezzjonijiet tal-Awtorita' intimata, u tat żmien lill-partijiet biex iressqu s-sottomissjonijiet dwarhom bil-miktub;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa fis-26 ta' Novembru, 2013[2], mill-intimati Tabib Ewlieni, Kummissarju tal-Pulizija u Avukat Ġenerali dwar l-imsemmija eċċezzjonijiet preliminari tagħhom;

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mill-Awtorita' intimata fit-2 ta' Diċembru, 2013[3], dwar l-imsemmija eċċezzjonijiet preliminari tagħha;

---

[1] Paġ. 61 tal-proċess
[2] Paġġ. 63 sa 73 tal-proċess
[3] Paġġ. 74 – 7 tal-proċess

Rat in-Nota ta' Sottomissjonijiet imressqa mir-rikorrenti fil-5 ta' Diċembru, 2013[4], bi tweġiba għas-sottomissjonijiet tal-intimati dwar l-eċċezzjonijiet preliminari tagħhom;

Semgħet is-sottomissjonijiet ulterjuri tal-avukati tal-partijiet;

Rat l-atti kollha tal-kawża;

Rat id-degriet tagħha tas-7 ta' Frar, 2014, li bih ħalliet il-kawża għas-sentenza dwar l-eċċezzjonijiet preliminari msemmija;

Ikkunsidrat:

Illi din hija azzjoni dwar ilment ta' ksur ta' għadd ta' jeddijiet fundamentali. Ir-rikorrenti huma familja: ir-rikorrent Lawrence Grech kien jaħdem fit-Tarzna ta' Malta u, wara li ntemm l-impieg tiegħu, sar jaf li hu marid b'kanċer ("*malignant mesothelioma*"). Ir-rikorrenti jgħidu li dan ġarrbu minħabba li kien espost għall-*asbestos* waqt il-qadi ta' xogħlu fit-tarzna. Jgħidu li, minħabba li l-awtoritajiet naqsu li jagħtu lir-rikorrent Lawrence Grech ħarsien u tagħrif f'waqtu biex jilqa' għall-ħsara li ġġib l-espożizzjoni tal-*asbestos*, ġarrab l-imsemmija marda li ġabitlu ħsara li ma tgħaddix u li laqtitlu b'mod sħiħ, qawwi u effettiv il-kwalita' ta' ħajjet ir-rikorrenti kollha, u mhux biss tal-vittma diretta Lawrence Grech. Għalhekk, qegħdin jitolbu li l-Qorti ssib li huma lkoll ġarrbu ksur tal-jeddijiet fundamentali tagħhom dwar ħarsien għal ħajja u ħarsien li ħajjithom ma titqegħidx f'periklu, dwar ħarsien minn trattament disuman jew degradanti, u dwar il-jedd tagħhom għar-rispett tal-ħajja privata tagħhom u tal-familja. Jitolbu r-rimedju xieraq tal-kumpens u l-

[4] Paġġ. 78 sa 94 tal-proċess

likwidazzjoni tad-danni minħabba t-temm qabel waqtu mill-impieg tar-rikorrent Lawrence Grech;

Illi l-intimati laqgħu għal din l-azzjoni b'għadd ta' eċċezzjonijiet preliminari, minbarra dawk dwar il-mertu. Miġburin flimkien, dawn l-eċċezzjonijiet preliminari jgħidu: li (a) r-rikorrenti Susan Grech u wliedha Alison, Brenda Lee u Jacob, aħwa Grech mhumiex attivament leġittimati biex iressqu din il-kawża għaliex ħadd minnhom ma kien personalment il-vittma tal-ksur tal-jeddijiet minnhom imsemmija fir-rikors promotur u għalhekk ma jikkwalifikawx bħala "vittmi" għall-finijiet tal-artikolu 34 tal-Konvenzjoni; li, (b) fid-dawl tal-pretensjonijiet għall-ħlas ta' kumpens, ir-rikorrenti Lawrence Grech naqas li jdur għar-rimedji ġudizzjarji ordinarji qabel fetaħ din il-kawża ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali, u għalhekk din il-Qorti jmissha tqis li tagħżel li ma twettaqx is-setgħat tagħha li tisma' din il-kawża, għall-finijiet tal-*proviso* tal-artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni u tal-*proviso* tal-artikolu 4(2) tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta; li (ċ) l-ebda wieħed mill-erba' intimati eċċipjenti ma huwa l-leġittimu kontradittur tal-azzjoni tar-rikorrenti, ladarba l-ebda wieħed minnhom ma qiegħed lir-rikorrent Lawrence Grech f'kuntatt mal-*asbestos* jew ma kellu xi responsabbilta' għall-iżvilupp jew it-twettiq tal-istrateġija biex tittejjeb u titmexxa 'l quddiem is-saħħa pubblika, filwaqt li l-Kapitolu 466 tal-Liġijiet ta' Malta jirregola l-ħwejjeġ li għandhom x'jaqsmu mat-Tarzna ta' Malta; u (d) li għal dak li jirrigwarda l-allegat ksur tad-dispożizzjonijiet tal-Konvenzjoni, għall-finijiet tal-artikolu 7 tal-imsemmi Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta, l-azzjoni attriċi ma tistax tistħarreġ dak li ġara qabel it-30 ta' April, 1987;

Illi din is-sentenza qiegħda tingħata dwar l-ewwel u t-tieni waħda minn dawn l-eċċezzjonijiet preliminari (li huma l-ewwel u t-tieni eċċezzjonijiet preliminari tal-intimati Tabib Ewlieni, Kummissarju tal-Pulizija u Avukat Ġenerali, u t-tieni u t-tielet eċċezzjonijiet tal-Awtorita' intimata fir-rispettivi atti ġudizzjarji mressqin minnhom). Din il-Qorti sejra tqis iż-żewġ eċċezzjonijiet preliminari fl-ordni li jissemmew;

Illi, bħala fatti rilevanti li joħorġu mill-atti tal-kawża jirriżulta li r-rikorrent Lawrence Grech twieled f'Marzu tal-1957. Sa minn Novembru tal-1976 daħal jaħdem it-Tarzna ta' Malta, wara sentejn apprendistat[5], bħala "*labourer*" u, wara l-bdil li sar fl-2003, kien jaħdem ma' Malta Shipyards Limited bħala "*pattern maker*". L-impieg tiegħu ntemm f'Settembru tal-2008[6], meta l-azjenda għalqet. Wara li għamel ftit anqas minn xahrejn impjegat ma' ditta privata, fl-1 ta' Lulju, 2009, ir-rikorrent sar persuna li tħaddem lilha nnifisha;

Illi r-rikorrent huwa miżżewweġ lir-rikorrenti Susan Grech u għandhom tliet ulied ħajjin, it-tliet rikorrenti l-oħrajn, li huma lkoll maġġorenni;

Illi fil-bidu tal-2013, wara li għal xi żmien intebaħ u jilmenta minn qtugħ ta' nifs u wġigħ bejn il-kustilji, ddaħħal l-isptar għal osservazzjoni u, wara li saru l-interventi u l-aċċertamenti meħtieġa, ħareġ li kien milqut minn "*mesothelioma*"[7];

Illi fis-7 ta' Ottubru, 2013, r-rikorrenti fetħu din il-kawża;

Illi għal dak li jirrigwarda l-konsiderazzjonijiet legali marbutin maż-żewġ eċċezzjonijiet preliminari taħt eżami, l-Qorti tibda biex tgħid li dawn kienu jitolbu stħarriġ u deċiżjoni dwarhom qabel is-sentenza tal-aħħar. Huma żewġ eċċezzjonijiet li huma perentorji tal-ġudizzju, jekk kemm-il darba jintwera li huma mistħoqqa;

Illi dwar l-**eċċezzjoni preliminari li wħud mir-rikorrenti mhumiex attivament leġittimati** jgħoddu d-dispożizzjonijiet tal-artikolu 780 tal-Kapitolu 12 tal-Liġijiet ta' Malta u kif ukoll l-artikolu 34 tal-Konvenzjoni;

5 Ara affidavit tiegħu Dok "AFF2", f'paġ. 34 tal-proċess
6 Ara Dok "C1", f'paġ. 19 tal-proċess
7 Ara Dok "RM1", f'paġġ. 6 – 10 tal-proċess

Illi l-artikolu 780 tal-Kodiċi tal-Organiżżazzjoni u Proċedura Ċivili jgħid li "*L-eċċezzjoni dwar l-illeġittimita' ta' l-attur jew tal-konvenut tista' tingħata, meta l-wieħed jew l-ieħor huwa inkapaċi skond il-liġi li joqgħod f'kawża, inkella biex iħarrek jew jiġi mħarrek fl-isem u fl-interess ta' ħaddieħor, mingħajr ma jkun awtorizzat skond il-liġi għaldaqshekk*". Il-liġi tgħid[8] li sentenza dwar eċċezzjoni bħal din, meta titqajjem, trid tingħata b'kap għaliha, ukoll jekk tingħata mas-sentenza tal-aħħar;

Illi min-naħa tiegħu, l-artikolu 34 tal-Konvenzjoni jgħid li "*Il-Qorti tista' tirċievi applikazzjonijiet minn għand kwalunkwe persuna, organiżżazzjoni non-governattiva jew grupp ta' individwi li jsostnu li huma vittmi ta' ksur minn naħa ta' wieħed mill-Partijiet Għolja Kontraenti tad-drittijiet kif msemmija fil-Konvenzjoni jew fil-Protokolli tagħha. Il-Partijiet Għolja Kontraenti jimpenjaw ruħhom li ma jfixklux bl-ebda mod l-eżerċizzju effettiv ta' dan id-dritt*";

Illi jrid jingħad mill-bidu li l-eċċezzjoni mqajma mill-intimati ma tolqotx lir-rikorrenti kollha: tolqot lil mart u wlied ir-rikorrent Lawrence Grech;

Illi l-intimati jgħidu li biex xiħadd jista' jressaq azzjoni ta' lment ta' ksur ta' jedd fundamentali kif imħares taħt il-Kostituzzjoni jew taħt il-Konvenzjoni, irid juri li huwa ġarrab jew sejjer iġarrab dak il-ksur. Huma jgħidu li, fiċ-ċirkostanzi tal-każ li l-Qorti għandha quddiemha, dan jista' jkun il-każ fir-rigward tar-rikorrent Lawrence Grech, imma ma jistax ikun fir-rigward tar-rikorrenti l-oħrajn, martu u wliedu. Huma jsejsu din is-sottomissjoni tagħhom kemm fuq il-fatt li azzjoni bħal din teħtieġ l-interess tal-parti li tressaqha[9] u kif ukoll fuq il-bażi ta' deċiżjonijiet tal-Qorti ta' Strasbourg (u l-Linji-Gwida maħruġa minn dik il-Qorti dwar l-Ammissibilta' tat-Talbiet)[10] dwar dan l-element essenzjali biex titressaq u titmexxa 'l quddiem azzjoni bħal din. Huma jaslu biex jagħrfu li jista' jkun hemm ċirkostanzi fejn persuna tista' tressaq 'il quddiem u tmexxi kawża bħala l-"vittma indiretta" tal-ksur, iżda dawn iċ-ċirkostanzi huma eċċezzjonali li jinħalqu bil-mewt tal-vittma diretta, l-assenza, jew xi impediment fiżiku jew legali tagħha, u ma jagħmlux ir-regola;

Illi, b'mod konkret, l-intimati jgħidu li (i) l-ebda wieħed mill-ħames rikorrenti, ħlief ir-rikorrent Lawrence Grech, ma ġarrab il-marda qerrieda li l-imsemmi Lawrence Grech jgħid li laqqat mix-xogħol tiegħu fit-Tarzna,

---

[8] Art. 730 tal-Kap 12
[9] Artt 46(1) Kost u 4(1) Kap 319
[10] _Practical Guide on Admissibility Criteria_ (Council of Europe, March 2011) §§ 22 sa 33

u dan għaliex (ii) l-ebda wieħed u waħda minnhom ma kienu jaħdmu t-Tarzna, (iii) u ħadd minnhom ma kien espost għall-kuntatt mal-*asbestos*. Fuq kollox, (iv) ħajjet l-ebda wieħed u waħda mir-rikorrenti ma tqiegħdet f'perikolu minħabba xi egħmil jew nuqqas ta' egħmil ta' xiħadd mill-intimati. Iżidu jgħidu li, (v) ladarba l-vittma diretta – r-rikorrent Lawrence Grech – fil-fatt fetaħ din il-kawża personalment u għadu f'qagħda li jmexxiha 'l quddiem, jonqos fir-rikorrenti martu u wliedu l-element ta' "vittmi indiretti" kif imfisser qabel. Fuq kollox, l-Awtorita' intimata ttemm tgħid li biex persuna tista' titqies li kienet vittma diretta ta' ksur ta' xi jedd fundamentali, jeħtiġilha turi effett dirett fuq il-persuna jew fuq il-ġid tagħha b'riżultat tal-egħmil (jew omissjoni) li jissarrfu fi ksur ta' jedd bħal dak[11];

Illi, min-naħa tagħhom, ir-rikorrenti jwarrbu l-argumenti mressqa mill-intimati. Fl-ewwel lok, jisħqu li l-ispirtu tal-artikolu 34 tal-konvenzjoni huwa dak li l-ebda awtorita' pubblika li tirrappreżenta l-Istat Malti ma għandha xxekkel il-jedd effettiv ta' persuna li tirrikorri għar-rimedju tal-Konvenzjoni (u l-organi kompetenti tagħha) f'każ li ġġarrab ksur ta' xi wieħed mill-jeddijiet imħarsin fl-istess Konvenzjoni. Fit-tieni lok, jgħidu li l-interess ġuridiku tagħhom u l-leġittimazzjoni attiva meħtieġa biex jistgħu jressqu t-talbiet li ressqu fir-rikors promotur, joħorġu "mill-aspett tar-rapport familjari strett li huma għandhom ma' (r-rikorrent) Lawrence Grech". Hija l-fehma tagħhom li eċċezzjoni bħal din taħt eżami titressaq biss meta bejn il-vittma u min imexxi l-azzjoni jkun hemm biss rabtiet "ambigwi u mhux meta l-applikanti kollha huma membri nuklejari ta' familja tradizzjonali". Fit-tielet lok, jgħidu li, minħabba dak li ġarrab ir-rikorrent Lawrence Grech, kull wieħed u waħda mill-membri tal-familja ntlaqtu direttament billi qegħdin direttament ibatu finanzjarjament minħabba li l-imsemmi rikorrent kellu jieqaf mix-xogħol minħabba l-qagħda mwiegħra ta' saħħtu u l-marda li ħakmitu;

Illi r-rikorrenti jissoktaw jgħidu li, wkoll jekk fl-agħar ipoteżi, ma jistgħux jitqiesu bħala vittmi diretti tal-ksur ta' jeddijiet imġarrba minn Lawrence Grech, żgur li jistgħu jitqiesu bħala vittmi indiretti. Dan jgħiduh b'riferenza partikolari għall-ilmenti tagħhom taħt l-artikoli 2 u 3 tal-Konvenzjoni. Huma jgħidu li "vittma indiretta" għandha rappreżentanza tagħha nnifisha bi dritt għaliex ma hemm xejn taħt il-Konvenzjoni li jżomm persuna li tressaq ilment "minħabba li persuna oħra li magħha jkollha legam qawwi tkun suġġetta għal vjolazzjoni, mingħajr ma jkun hu stess ġie direttament soġġettat għal dik il-vjolazzjoni". Minbarra dan, ir-rikorrenti jgħidu li biex din il-Qorti tasal li ssib li kien hemm ksur tal-jedd

[11] Q.E.D.B. **25.6.1996** fil-kawża fl-ismijiet ***Amuur vs Franza*** (Applik.Nru. 19776/92) § 36

tal-artikolu 8 tal-Konvenzjoni, jeħtieġ li tkun waslet għall-fehma li kien hemm ksur ukoll tal-artikolu 2 jew 3 (jew it-tnejn flimkien) tal-Konvenzjoni, u li dan jista' jintlaħaq biss jekk kemm-il darba mart u wlied Lawrence Grech jitqiesu attivament leġittimati biex iressqu din il-kawża;

Illi l-Qorti tagħraf li azzjoni taħt il-Kostituzzjoni dwar ilment ta' ksur ta' jedd fundamentali trid titħares mil-lenti tal-interess ġuridiku tal-parti li titlob ir-rimedju. Għall-kuntrarju ta' azzjoni popolari (dwar is-siwi ta' xi liġi) taħt l-artikolu 116 tal-Kostituzzjoni, azzjoni dwar ilment ta' ksur ta' jedd fundamentali titlob l-eżistenza ta' dak l-interess ġuridiku fil-persuna li tallega li ġarrbet ksur ta' jedd jew jeddijiet imħarsin fil-Kapitolu IV tal-Kostituzzjoni. Huwa l-istess interess ġuridiku li jsejjes u li jeħtieġ li jintwera f'kull proċediment ieħor quddiem il-Qrati ta' kompetenza ċivili u jitlob l-istess kejl rigoruż li jintalab **f'kull waqt** ta' proċediment bħal dak sal-għoti tas-sentenza;

Illi min-naħa l-oħra, azzjoni li tissejjes fuq allegat ksur ta' xi jedd fundamentali taħt il-Konvenzjoni tiġbed fuqha r-regoli maħsuba taħt il-Konvenzjoni nnifisha biex jistabilixxu min jista' jitqies bħala l-"vittma" li jistħoqqilha l-ħarsien u r-rimedju għal ksur bħal dak;

Illi aktar 'il fuq issemma l-artikolu 34 tal-Konvenzjoni. Mil-Linji-Gwida maħruġa mill-Qorti fi Strasbourg dwar l-elementi meħtieġa biex persuna titqies tajba biex tressaq talba quddiem dik il-Qorti u biex ilment tagħha jista' jinstema' minnha, joħroġ li "*22. Under Article 34, only applicants who consider themselves victims of a breach of the Convention can complain to the Court. It falls first to the national authorities to redress any alleged violation of the Convention. Hence, the question whether an applicant can claim to be a victim of the violation alleged is relevant at all stages of the proceedings before the Court (**Scordino v. Italy (no. 1)** [GC], § 179)*;

"*23. The notion of "victim" is interpreted autonomously and irrespective of domestic rules such as those concerning interest in or capacity to take action (**Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain**, § 35). It does not imply the existence of prejudice (**Brumărescu v. Romania** [GC], § 50), and an act that has only temporary legal effects may suffice (**Monnat v. Switzerland**, § 33)*;

*“24. The interpretation of the term “victim” is liable to evolve in the light of conditions in contemporary society and it must be applied without excessive formalism (**Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain**, § 38; **Monnat v. Switzerland**, §§ 30-33; **Stukus and Others v. Poland**, §35; and **Ziętal v. Poland***, §§ 54-59). The Court has held that the issue of victim status may be linked to the merits of the case (**Siliadin v. France**, § 63)*;

*“25. The act or omission in issue must directly affect the applicant (**Amuur v. France**, § 36). However, this criterion cannot be applied in a mechanical and inflexible way (**Karner v. Austria**, § 25).*

“26. On a case-by-case basis the Court has accepted applications from “potential” victims, that is, from persons who could not complain of a direct violation;

*“27. Some examples: the judgment on telephone tapping in Germany (**Klass and Others v. Germany**, § 34); for a case concerning extradition, see **Soering v. the United Kingdom**; for measures restricting the distribution of information on abortion to women of child-bearing age, see **Open Door and Dublin Well Woman v. Ireland**, § 44*;

*“28. However, suspicion or conjecture is not enough to establish victim status. As regards the absence of a formal expulsion order, see **Vijayanathan and Pusparajah v. France**, § 46; alleged consequences of a parliamentary report: **The Christian Federation of Jehovah’s Witnesses in France v. France** (dec.); a potential fine on an applicant company: **Senator Lines GmbH v. fifteen Member States of the European Union** (dec.) [GC]; alleged consequences of a judicial ruling concerning a third party in a coma: **Rossi and Others v. Italy*** (dec.). An applicant cannot claim to be a victim in a case where he or she is partly responsible for the alleged violation (**Paşa and Erkan Erol v. Turkey***)*;

Illi għal dak li jirrigwarda l-"vittma indiretta", l-imsemmija Linji-Gwida jistabilixxu li "*30. The Court may accept an individual application from a person considered an indirect victim, where there is a personal and specific link between the direct victim and the applicant*;

"*31. Examples include: under Article 2, an application from the victim's wife (**McCann and Others v. the United Kingdom** [GC]), and from a dead man's nephew (**Yaşa v. Turkey**, § 66). Under Article 3, an application from the mother of a man who disappeared while in custody (**Kurt v. Turkey**); however, the brother of a man who disappeared was not considered a victim (**Çakıcı v. Turkey** [GC], §§ 98-99). Under Article 5 § 5, a case concerning the husband of an applicant compulsorily detained in a psychiatric hospital (**Houtman and Meeus v. Belgium***, § 30). Under Article 6 § 1 (fair trial), see **Grădinar v. Moldova** (impartiality of the courts); **Brudnicka and Others v. Poland**, §§ 26 et seq. (right to defend a deceased spouse's reputation); and **Marie-Louise Loyen and Bruneel v. France*** (length and fairness of proceedings). Under Article 6 § 2, see a case concerning the widow of a defendant who was the victim of a breach of his right to be presumed innocent (**Nölkenbockhoff v. Germany**, § 33). On the basis of Article 10, see **Dalban v. Romania** [GC], § 39, concerning the interests of the applicant's widow. However, shareholders in a company cannot claim to be victims of a violation of the company's rights under Article 1 of Protocol No. 1 (**Agrotexim and Others v. Greece**, §§ 62 and 64), save in exceptional circumstances (**Camberrow MM5 AD v. Bulgaria** (dec.)*";

Illi, f'kull każ, huwa stabilit ukoll li "*36. The applicant must be able to justify his or her status as a victim throughout the proceedings (**Burdov v. Russia**, §30)…. 42. A case may be struck out of the list because the applicant ceases to have victim status/locus standi…*". Dan il-prinċipju juri l-ħtieġa f'kull waqt tal-kawża tal-element tal-attwalita' tal-interess ġuridiku fil-parti li tilmenta minn ksur ta' jedd fundamentali. Ċirkostanza bħal din tqum fejn il-vittma (tista') tingħata rimedju xieraq fi proċeduri quddiem il-Qrati domestiċi;

Illi l-Qorti ta' Strasbourg reġgħet tenniet dawn il-prinċipji f'waħda mill-aħħar sentenzi li hija tat fejn tqajmet il-kwestjoni tal-eżistenza tal-istat ta' "vittma" fid-dawl ta' t-teħid mill-parti ta' proċeduri quddiem il-qrati domestiċi dwar l-ilment ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali. Dik il-Qorti kellha dan xi tgħid dwar din il-ħaġa: "*As to the applicant's victim status, the Chamber was of the view that this preliminary objection had to be joined to the merits of the complaint under Article 13 of the Convention. The Grand Chamber considers that it must examine this issue as a preliminary objection. However, even assuming that a damages award in her favour could take away the applicant's victim status as the Government argued based on* ***Caraher v. the United Kingdom*** *(and related jurisprudence), the Grand Chamber considers that she can still claim to be a victim of a violation of the Convention as regards her complaints about the State's failure to protect her or to provide her with an effective remedy in that respect. The Court recalls that a decision or measure favourable to the applicant is not, in principle, sufficient to deprive him of his status as a "victim" for the purposes of Article 34 of the Convention unless the national authorities have acknowledged, either expressly or in substance, and then afforded redress for the breach of the Convention (for example,* ***Dalban v. Romania*** *[GC], no. 28114/95, § 44, ECHR 1999-VI). Where rights of such fundamental importance as those protected under Article 3 are at stake and where an alleged failure by the authorities to protect persons from the acts of others is concerned, Article 13 requires that there should be available to victims a mechanism for establishing any liability of State officials or bodies for acts or omissions involving the breach of their rights under the Convention and, furthermore, that compensation for the non-pecuniary damage flowing from the breach should in principle be part of the range of available remedies (****Z and Others v. the United Kingdom****, cited above, § 109). An applicant's victim status may also depend on the level of compensation awarded at domestic level, having regard to the facts about which the applicant complains before the Court (see, inter alia,* ***Gäfgen v. Germany*** *[GC], no. 22978/05, § 115 and 118, ECHR 2010)*"[12];

Illi mbagħad, dwar l-istat ta' "vittma indiretta", din il-Qorti tislet dan li ġej biex titfa' dawl fuq il-kwestjoni tal-interess tal-qraba ta' vittma diretta. Kemm hu hekk, dik il-Qorti qalet "*Whether a family member is such a victim will depend on the existence of special factors which gives the suffering of the applicant a dimension and character distinct from the*

[12] Q.E.D.B. **28.1.2014** fil-kawża fl-ismijiet ***O'Keeffe vs Irlanda*** (Applik. Nru. 35810/09) §§ 114 – 5

emotional distress which may be regarded as inevitably caused to relatives of a victim of a serious human rights violation. Relevant elements will include the proximity of the family tie – in that context, a certain weight will attach to the parent-child bond –, the particular circumstances of the relationship, the extent to which the family member witnessed the events in question, the involvement of the family member in the attempts to obtain information about the disappeared person and the way in which the authorities responded to those enquiries. The Court would further emphasise that the essence of such a violation does not so much lie in the fact of the "disappearance" of the family member but rather concerns the authorities' reactions and attitudes to the situation when it is brought to their attention. It is especially in respect of the latter that a relative may claim directly to be a victim of the authorities' conduct"[13]. Dan kien każ ta' għibien ta' persuna fejn hu l-vittma li għabet waqt li kienet miżmuma mill-awtoritajiet Torok ressaq talba kemm f'ismu u kemm f'isem ħuh li kien għeb;

Illi l-Qorti tqis li r-regoli fuq imsemmija ma jeskludux li, f'ċirkostanzi partikolari, azzjoni waħda dwar ksur ta' jedd fundamentali tista' titressaq kemm mill-'vittma diretta' u kif ukoll minn 'vittma indiretta', sakemm kull wieħed u waħda minnhom tagħraf turi tabilħaqq l-eżistenza ta' interess ġuridiku attwali u dirett biżżejjed biex irieġi dik l-azzjoni;

Illi meta wieħed iħaddem dawn il-prinċipji għall-każ li l-Qorti għandha quddiemha, wieħed jasal għall-fehma li l-eċċezzjoni mhijiex tajba. L-argumenti mressqa mill-intimati donnhom jridu jgħidu li fejn il-'vittma diretta' għadha ħajja u tista' tmexxi l-kawża, ma hemmx wisgħa aktar għas-sehem tal-'vittma indiretta' fl-istess proċediment. Jorbtu l-eżistenza tal-jedd tal-'vittma indiretta' mal-każ biss fejn il-'vittma diretta' jkun fiżikament jew legalment "mejjet" u ma jistax iniedi aktar huwa nnifsu proċedura bħal dik. It-tagħlim tal-awturi ma jidhirx li jaqbel ma' din il-proposta. Kemm hu hekk, huwa mgħallem li "*For his application to be admissible the applicant is not required to prove that he is the victim of the alleged violation. ... The test is whether, assuming that the alleged violation has taken place, it is to be deemed plausible that the applicant is a victim, on the basis of the facts submitted by the applicant and the facts, if any, advanced against them by the defendant State. ... On the other hand, even if the applicant does not expressly submit that he is the victim of the challenged act or omission, the application may still be declared admissible if there appears to be sufficient ground for this. ... the issue of whether an applicant may claim to be a 'victim' within the meaning of Article 34 of the Convention does not turn on the substance*

[13] Q.E.D.B. **8.7.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Çakici vs Turkija*** (Applik. Nru. 23657/94) § 98

or the content of the right in issue, but solely on the question of whether it is linked to the person who relies on it. ... The Commission and the Court have accepted as victims in the sense of Article 34 a category of persons of whom it could not be ascertained with certainty that they had suffered an injury"[14];

Illi b'mod aktar pertinenti għall-każ li l-Qorti llum għandha quddiemha, l-istess awturi jiktbu dan li ġej: "*It is conceivable that an individual may experience a personal injury owing to a violation of the Convention against another person. Under certain circumstances, therefore, an individual may lodge an application on his own account concerning a violation of the Convention against another person, without the applicant himself having directly suffered a violation of one of his rights or freedoms. In such a case, the applicant must have so close a link with the direct victim of the violation that he himself is also to be considered a victim. On that basis the Commission developed in its case law the concept of 'indirect victim', meaning that a near relative of the victim or certain other third parties can refer the matter to the Commission on their own initiative insofar as the violation concerned is (also) prejudicial to them or insofar as they have a personal interest in the termination of that violation. Thus, a spouse was considered a victim in view of the fact that she had suffered financial and moral injury in consequence of a violation of the Convention committed against her husband* "[15];

Illi fil-fehma meqjusa tal-Qorti, dan kollu jaqbel maċ-ċirkostanzi tal-każ tal-familja rikorrenti u mal-ilmenti speċifiċi li huma jressqu fil-kawża tagħhom. Dan iwassal ukoll biex il-Qorti tilmaħ f'kull wieħed u waħda mir-rikorrenti l-attwalita' ta' interess ġuridiku li jmexxu 'l quddiem l-istess kawża, wkoll jekk dan l-interess mhuwiex għal kollha kemm huma l-istess. Għalhekk, kull wieħed u kull waħda mir-rikorrenti huma attivament leġittimati biex jiftħu u jmexxu din il-kawża;

Illi, għalhekk, il-Qorti ssib li l-ewwel eċċezzjoni preliminari mhijiex tajba u mhix sejra tilqagħha;

Illi l-Qorti sejra tgħaddi issa biex tqis l-**eċċezzjoni preliminari li r-rikorrenti ma nqdewx bir-rimedji ordinarji li tagħtihom il-liġi** u li għalhekk hija jmissha tqis jekk għandhiex tħaddem is-setgħat speċjali tagħha biex tisma' din il-kawża;

[14] Van Dijk, van Hoof, van Rijn, Zwaak *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights* (4th Edit, 2006), § 1.13.3, f'paġġ. 55 – 61
[15] *Ibid.* f'paġġ. 68 – 9

Illi l-intimati jsejsu din l-eċċezzjoni tagħhom fuq l-argument li r-rikorrenti ma kellhomx jirrikorru għal din il-proċedura ladarba l-liġi tagħtihom rimedji ġudizzjarji "ordinarji" biex jiksbu dak li sewwasew qegħdin jitolbu f'din il-kawża. Huma jressqu sottomissjonijiet li l-imsemmija azzjonijiet huma aċċessibbli għar-rikorrenti u jagħtuhom rimedju sħiħ u effettiv għall-ilmenti tagħhom. Minbarra dan, iżidu jgħidu li f'każijiet li jixbhu lil dan tal-lum, kienu l-Qrati ta' kompetenza kostituzzjonali li sabu li r-rimedji "ordinarji" kienu tabilħaqq rimedji effettivi u għażlu li ma jinqdewx bis-setgħat speċjali tagħhom biex iqisu l-każ taħt il-kappa ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali;

Illi, min-naħa tagħhom, ir-rikorrenti jisħqu li din l-azzjoni tagħhom saret sew, saret f'waqtha u ma kellhom l-ebda għażla oħra ħlief li jressqu l-kawża li ressqu. Għalkemm huma jifhmu li r-rimedju ewlieni mitlub huwa dak tal-likwidazzjoni tal-kumpens, jibqa' l-fatt li l-ilment tal-ksur tal-jeddijiet fundamentali tagħhom imur lil hinn minn sempliċi kwantifikazzjoni tad-dannu bħalma jsir f'kawża "*traffic-accident style*". Minbarra dan, iżidu jgħidu li f'azzjoni "ordinarja" għad-danni, l-liġi tagħtihom biss kumpens ta' danni rejali u mhux ukoll danni morali. Huwa biss f'kawża bħal din li fetħu llum li l-ilment tagħhom jaf jindirizza l-ħtieġa ta' stħarriġ sħiħ dwar il-kawżi li wasslu lir-rikorrent Lawrence Grech jintlaqat mill-marda li ħakmitu, jew dwar il-politika mħaddma mill-awtoritajiet dwar il-ħsara li jġib l-*asbestos* lill-ħaddiema li waqt xogħolhom ikunu esposti għalih bla lbies jew tagħmir li jħarishom milli jibilgħu l-għabra tiegħu f'imnifsejhom. Daqstant ieħor, jgħidu, huwa biss fi proċedura bħal din tal-lum li wieħed jista' jingħata rimedju għad-dritt li jkun mgħarraf mill-awtoritajiet tal-Istat dwar ħwejjeġ li għandhom x'jaqsmu mas-saħħa ta' dak li jkun u kif jista' jintebaħ malajr kemm jista' jkun ħalli jew jevita jew idewwi lilu nnifsu f'każ li jkun espona ruħu għal mard li ma jitfejjaqx. Dawn ir-rimedji ma jingħatawx f'azzjonijiet "ordinarji" għad-danni mġarrba mill-ħtija akwiljana jew ħtija kontrattwali;

Illi l-ewwel kunsiderazzjonijiet li din il-Qorti trid tagħmel fid-dawl tal-argumenti mressqa mill-partijiet, jitolbu li l-Qorti tqisha fid-dawl tal-istadju bikri li fih għadu jinsab il-każ imressaq quddiemha. Il-Qorti tagħraf li l-għadd ta' drabi li din l-eċċezzjoni qiegħda titqajjem kiber mal-għadd ta' kawżi dwar ilmenti ta' ksur ta' jeddijiet fundamentali li qegħdin ta' kuljum jitressqu quddiem din il-Qorti. Dan jidher ukoll, b'mod partikolari, fejn il-parti rikorrenti tressaq ilment li, x'aktarx, ikun ilu jinħema żmien twil, u fejn sata' ittieħed rimedju li xi liġi tkun tagħti iżda li jkun għalaq iż-żmien statutorju biex jintalab dak ir-rimedju;

Illi l-Qorti tħoss li huwa tajjeb li ttenni li l-ilmenti tar-rikorrent jinbnew fuq l-allegat ksur ta' tliet jeddijiet fundamentali. Mas-sejbien tal-ksur ta' dawk il-jeddijiet, ir-rikorrenti jitolbu r-rimedju waħdieni tal-likwidazzjoni u l-ħlas ta' kumpens xieraq fi flus. L-istess ukoll jintalab dwar il-fatt li r-rikorrent Lawrence Grech kellu jħalli x-xogħol qabel il-waqt minħabba l-marda li laqtitu;

Illi l-intimati jsejsu l-eċċezzjoni tagħhom fuq il-fatt li r-rikorrenti baqgħu ma fetħu qatt kawża quddiem il-qrati ta' kompetenza ċivili. Din is-sottomissjoni kienet konfermata mill-għaref difensur tar-rikorrenti waqt is-smigħ tal-31 ta' Ottubru, 2013. Huma jgħidu li azzjoni bħal dik kienet tagħti lir-rikorrenti rimedju xieraq u effettiv jekk tassew riedu jingħataw rimedju għall-ilmenti kollha tagħhom;

Illi kif ingħad għadd ta' drabi, l-eżistenza ta' rimedju ieħor lill-parti li tressaq azzjoni ta' allegat ksur ta' jedd fondamentali taħt il-Kostituzzjoni jew taħt il-Konvenzjoni għandha tirriżulta lill-Qorti bħala **stat ta' fatt attwali u oġġettiv**, u d-diskrezzjoni li tista' twettaq il-Qorti biex ma teżerċitax is-setgħat tagħha "jekk tqis li jkun desiderabbli li hekk tagħmel" minħabba l-eżistenza ta' rimedju ieħor hija deċiżjoni fuq tali **stat ta' fatt.** Kemm hu hekk, huwa biss meta jew jekk jirriżulta lill-Qorti bħala fatt li (kien) jeżisti rimedju ieħor effettiv lir-rikorrent li l-Qorti tista' tiddelibera jekk għandhiex twarrab milli teżerċita s-setgħat tagħha li tisma' l-ilment imressaq quddiemha[16]. F'każ li ma jirriżultax li kien hemm rimedju ieħor xieraq, il-Qorti trid tieħu konjizzjoni tal-ilment, u f'każ li kien hemm rimedju ieħor, il-Qorti xorta waħda jibqagħlha s-setgħa li tiddeċiedi li ma ċċediex l-eżerċizzju tas-setgħa tagħha;

Illi ma jrid bl-ebda mod jintesa li d-diskrezzjoni li l-Qorti għandha f'dan ir-rigward trid titwettaq b'mod korrett u mmirata lejn l-iskop li l-leġislatur ried li jilħaq biha: jiġifieri, li filwaqt li ma jitħallewx isiru kawżi kostituzzjonali bla bżonn, min-naħa l-oħra ma jiġrix li, minħabba tħaddim "liberali" tad-diskrezzjoni, persuna tinżamm milli tmexxi 'l quddiem

[16] Ara Kost. **31.5.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Żahra vs Awtorita' tal-Ippjanar*** (Kollez. Vol: **LXXXIII.i.179**)

azzjoni bħal din meta jkun jidher li l-każ huwa wieħed serju li jimplika t-telf jew tnaqqir ta' jedd fondamentali għal dik il-persuna. Kif ingħad b'għaqal f'dan ir-rigward, din id-diskrezzjoni għandha dejjem tiġi wżata fl-aħjar interess tal-amministrazzjoni tal-ġustizzja biex, min-naħa l-waħda, il-Qrati ta' indoli kostituzzjonali ma jsibux ma' wiċċhom kawżi li messhom jew setgħu tressqu quddiem Qrati oħrajn kompetenti jew li dwarhom messhom jew setgħu jitfittxu rimedji oħrajn effettivi, u biex, min-naħa l-oħra, persuna ma tiġix imċaħħda mir-rimedji li għandha jedd tfittex taħt il-Kostituzzjoni jew taħt il-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta[17] lil min ġenwinament ifittex rimedju kostituzzjonali[18];

Illi meta jingħad li jkun hemm rimedju ieħor xieraq, dejjem ikun qiegħed jitfisser li tali rimedju jrid jitqies fid-dawl tal-ksur tal-jedd fondamentali li jkun qed jiġi allegat li nkiser jew li jkun mhedded li sejjer jinkiser: għandu jkun rimedju aċċessibbli, xieraq, effettiv u adegwat biex jindirizza l-ksur jew theddid ta' ksur lamentat[19]. M'hemmx għalfejn li, biex jitqies bħala effettiv, ir-rimedju jintwera bħala wieħed li se' jagħti lir-rikorrent suċċess garantit, għaliex ikun biżżejjed li jintwera li jkun wieħed li jista' jiġi segwit b'mod prattiku, effettiv u effikaċi[20]. Fuq kollox, ir-rimedju "ordinarju" mogħti jgħodd ukoll fejn dan jingħata bis-saħħa ta' liġi, imqar jekk biex jindirizza ksur ta' jedd fundamentali li diġa' seħħ jew li x'aktarx iseħħ[21];

Illi joħroġ ukoll li l-eżistenza ta' rimedju "ordinarju" trid tkun murija kif imiss minn min iqanqal l-eċċezzjoni. F'dan il-każ, kienu l-intimati li qajmu l-eċċezzjoni li r-rikorrenti naqsu li jinqdew b'rimedji oħra li kellhom għad-dispożizzjoni tagħhom, u huwa għalhekk dmir tagħhom li juru li r-rikorrenti tassew kellhom dawk ir-rimedji u li naqsu li jinqdew bihom;

Illi f'dan ir-rigward ingħad li "*Remedies must be real and practical and not theoretical or illusory, e.g. genuine fear of reprisals, intimidation. Account will be taken not only of the personal circumstances of the*

---

[17] Kost. **27.2.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***John Sammut vs Awtorita' tal-Ippjanar et***
[18] Kost. **31.10.2003** fil-kawża fl-ismijiet ***Mediterranean Film Studios Limited vs Korporazzjoni għall-Iżvilupp ta' Malta et***
[19] Ara Kost **5.4.1991** fil-kawża fl-ismijiet ***Vella vs Kummissarju tal-Pulizija et*** (Kollez. Vol: **LXXV.i.106**)
[20] P.A. Kost. **9.3.1996** fil-kawża fl-ismijiet ***Clifton Borġ vs Kummissarju tal-Pulizija*** (mhix pubblikata)
[21] Kost. **11.4.2011** fil-kawża fl-ismijiet ***Joseph Brincat et vs Policy Manager ta' Malta Shipyards et***

applicant, but the general legal and political context in which the alleged remedies operate. An unduly formalistic approach is not to be taken by the Convention organs which will apply a certain degree of flexibility. Remedies must be effective, i.e. capable of providing redress for the complaint...; the speed of the procedure may also be relevant to its effectiveness; the remedy must be capable of remedying directly the state of affairs; form part of the normal process of redress and involving normal use of the remedy...; be accessible...; offer reasonable prospects of success; a mere doubt as to the prospect of success in going to court does not exempt from exhaustion. Where case-law is unclear, contradictory or in the process of ongoing interpretation, an applicant may be expected to pursue an action or appeal which allows the courts to rule on the issues. ... Also, if there is more than one remedy available, an individual is not required to try more than one; an applicant is generally not required to try the same body again by way of a repeated request or application"[22]. Fil-fehma tal-Qorti, dawn ir-regoli għaqlin joqogħdu sewwa għall-każ tal-lum u b'żieda ma' dak li ngħad aktar qabel;

Illi, madankollu, l-eżistenza ta' rimedju ieħor trid titqies fiż-żmien tal-allegat ksur tal-jedd fondamentali li dwaru jitressaq l-ilment, u mhux fiż-żmien li jkun tressaq l-ilment kostituzzjonali jew konvenzjonali[23]. M'huwiex mogħti lil persuna l-benefiċċju li l-ewwel tħalli jgħaddi għalxejn iż-żmien li fih setgħet tieħu r-rimedju għall-ksur tal-jedd tagħha, u mbagħad tressaq ilment kostituzzjonali jew konvenzjonali dwar l-istess ksur bħallikieku l-proċedura kostituzzjonali jew konvenzjonali kienet xi rimedju *in extremis* li wieħed jista' jirrikorri għalih biex isewwi żball jew nuqqas li ma messux twettaq qabel[24];

Illi huwa mgħallem ukoll li "*it is not only judicial remedies which must be sought, but every remedy under national law which may lead to a decision that is binding on the authorities, including the possibility of*

[22] K Reid A Practitioner's Guide to the European Convention on Huma Rights (3rd. Edit, 2007) §I-040, pġ. 31 – 2
[23] Kost.**9.10.2001** fil-kawża fl-ismijiet ***Paul McKay vs Kummissarju tal-Pulizija et***
[24] Ara Kost. **25.6.1999** fil-kawża fl-ismijiet ***Spiteri vs Chairman Awtorita' tal-Ippjanar et*** (Kollez. Vol: **LXXXIII.i.201**)

appeal to administrative bodies, provided that the remedy concerned is adequate and effective"[25];

Illi f'għadd ta' sentenzi mogħtijin f'dawn l-aħħar snin mill-Qorti Kostituzzjonali, ġew stabiliti prinċipji li għandhom jiġu segwiti minn Qorti biex tqis jekk huwiex minnu li r-rikorrent kellu għad-dispożizzjoni tiegħu rimedju alternativ effettiv. Fost dawn il-prinċipji wieħed isib li (a) meta jidher ċar li jeżistu meżżi ordinarji disponibbli għar-rikorrent biex jikseb rimedju għall-ilment tiegħu, ir-rikorrent għandu jirrikorri għal tali meżżi qabel ma jirrikorri għar-rimedju kostituzzjonali, u huwa biss wara li jkun fittex dawk il-meżżi jew wara li jidher li dawk il-meżżi ma jkunux effettivament disponibbli li għandu jintuża r-rimedju kostituzzjonali; (b) li d-diskrezzjoni li tuża l-Qorti biex tqis jekk għandhiex twettaq is-setgħat tagħha li tisma' kawża ta' natura kostituzzjonali għandha torbot, sakemm ma tinġiebx xi raġuni serja u gravi ta' illegalita', inġustizzja jew żball manifest fl-użu tagħha; (ċ) m'hemm l-ebda kriterju stabilit minn qabel dwar l-użu tal-imsemmija diskrezzjoni, billi kull każ jeħtieġ jiġi mistħarreġ fuq iċ-ċirkostanzi tiegħu; (d) in-nuqqas waħdu ta' teħid ta' meżżi ordinarji mir-rikorrent m'huwiex raġuni biżżejjed biex Qorti ta' xejra kostituzzjonali taqtagħha li ma tużax is-setgħat tagħha li tisma' l-ilment, jekk jintwera li l-imsemmija meżżi ma kinux tajbin biex jagħtu rimedju sħiħ lir-rikorrent għall-ilment tiegħu; (e) in-nuqqas ta' teħid ta' rimedju ordinarju – ukoll jekk sata' kien għal kollox effettiv biex jindirizza l-ilment tar-rikorrent – minħabba l-imġiba ta' ħaddieħor m'għandux ikun raġuni biex il-Qorti twarrab is-setgħat tagħha li tisma' l-ilment kostituzzjonali tar-rikorrent[26]; (f) l-eżerċizzju minn Qorti (tal-ewwel grad) tad-diskrezzjoni tagħha bla ma tistħarreġ il-materja neċessarja li fuqha tali diskrezzjoni għandha titwettaq, jagħti lil Qorti tat-tieni grad is-setgħa li twarrab dik id-diskrezzjoni[27]; u (ġ) meta r-rimedju jaqa' fil-kompetenza ta' organu ieħor jew meta s-smigħ tal-ilment tar-rikorrent se' jwassal biex l-indaġni ġudizzjarja u l-proċess l-ieħor tas-smigħ tar-rimedju ordinarju jkunu duplikazzjoni ta' xulxin, il-Qorti kostituzzjonali għandha ttendi lejn ir-rifjut li tuża s-setgħat tagħha kostituzzjonali, sakemm l-indaġni ġudizzjarja tal-

[25] Van Dijk, van Hoof, van Rijn, Zwaak _op. cit_, § 2.2.10.3 f'paġ. 133
[26] P.A. (Kost.) VDG **9.2.2000** fil-kawża fl-ismijiet ***Victor Bonavia vs L-Awtorita' tal-Ippjanar et***
[27] Ara Kost. **7.3.1994** fil-kawża fl-ismijiet ***Vella vs Bannister et*** (Kollez. Vol: **LXXVIII.i.48**) u Kost. **12.12.2002** fil-kawża fl-ismijiet ***Visual & Sound Communications Ltd. vs Il-Kummissarju tal-Pulizija et***

każ ma tkunx, min-natura tagħha, ixxaqleb iżjed lejn kwestjoni kostituzzjonali[28];

Illi d-diskrezzjoni li l-Qorti tagħżel li tieħu jekk twettaqx jew le s-setgħat tagħha kostituzzjonali biex tisma' kawża għandha tiġi eżerċitata bi prudenza, b'mod li fejn jidher li hemm jew sejjer ikun hemm ksur serju ta' drittijiet fondamentali, l-Qorti xxaqleb lejn it-twettiq ta' dawk is-setgħat[29];

Illi fil-qasam tal-istħarriġ tal-eżistenza ta' rimedji oħrajn xierqa, jinsab stabilit li "*With respect to the way in which and the time-limits within which proceedings must be instituted, national law is decisive. If in his appeal to a national court an applicant has failed to observe the procedural requirements or the time-limits, and his case has accordingly been rejected, the local remedies rule has not been complied with. ... The interpretation and application of the relevant provisions of national law in principle belong to the competence of the national authorities concerned*"[30]. Dak li jingħad dwar it-teħid tar-rimedji quddiem l-awtoritajiet nazzjonali qabel ma wieħed jista' jmexxi każ quddiem il-Qorti ta' Strasbourg[31] jidher li jista', fil-qafas ġenerali, jgħodd ukoll għall-kwestjoni tat-teħid tar-rimedji "ordinarji" qabel ma wieħed jmexxi 'l quddiem bil-proċedura speċjali tal-ilment dwar ksur ta' jedd fondamentali quddiem il-Qrati nazzjonali;

Illi fil-każ li għandna quddiemna, l-ilment tar-rikorrenti huwa wieħed ta' allegat ksur "kostituzzjonali", maħsub biex jikkumpensahom finanzjarjament għall-ħsara li ġarrbu u li huma jgħidu li ma tistax titreġġa' lura. L-azzjoni mhix qegħda titlob it-tħassir ta' xi liġi jew ta' xi provvediment b'saħħa ta' liġi;

---

[28] P.A. Kost **29.10.1993** fil-kawża fl-ismijiet ***Martin Gaffarena vs Kummissarju tal-Pulizija*** (mhix pubblikata)
[29] Kost. **14.5.2004** fil-kawża fl-ismijiet ***David Axiaq vs Awtorita' Dwar it-Trasport Pubbliku***
[30] Van Dijk, van Hoof, van Rijn, Zwaak *op cit*, § 2.2.10.3, f'paġ. 134
[31] Ara art. 35(1) tal-Konvenzjoni

Illi fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet, il-Qorti tasal biex tqis li l-argument tal-intimati huwa wieħed tajjeb u jsostni din l-eċċezzjoni preliminari tagħhom. B'żieda ma' dan, il-Qorti taqbel magħhom ukoll li f'kawżi oħrajn imressqa qabel din tal-lum u li kienu jirrigwardaw l-istess ilment u talbiet jixxiebħu, il-Qrati għażlu li ma jwettqux is-setgħat "kostituzzjonali" jew "konvenzjonali" tagħhom minħabba li kien hemm rimedji ordinarji li r-rikorrenti setgħu jinqdew bihom. Il-Qorti ma tarax li għandha għalfejn toqgħod tiċċita fit-tul mill-imsemmija sentenzi, u jidhrilha li jkun biżżejjed li tagħti riferenza ta' sentenza waħda li kienet tittratta l-istess eċċezzjoni preliminari f'ċirkostanzi li jixxiebhu ħafna ma' dawk tal-każ tal-lum[32]. Dak li jolqot lill-Qorti hu x-xebh qawwi li wieħed isib bejn il-mod kif inhu mfassal ir-rikors promotur f'din il-kawża u kif tfassal ir-rikors promotur fl-imsemmija kawża. Jidher li l-biċċa l-kbira mill-premessi u mit-talbiet tar-rikors fil-kawża tal-lum ittieħdu kelma b'kelma u fl-istess sekwenza tar-rikors promotur fil-kawża l-oħra, u dan żgur kien fi żmien meta min fassal ir-rikors fil-kawża tal-lum ma setax ma kienx jaf bl-eżitu tal-kawża l-oħra li xorob minnha. Din il-Qorti, filwaqt li tagħraf li kull każ għandu l-fattispeċi tiegħu, ma tistax twarrab il-ħtieġa ta' ċerta bixra ta' konsistenza fid-deċiżjonijiet tal-Qrati meta l-punt imqajjem ikun l-istess u jekk ma jkunx hemm raġunijiet tassew gravi u impellenti li jiddettaw li d-deċiżjoni tkun waħda differenti;

Illi, wara li l-Qorti għamlet dawn il-konsiderazzjonijiet kollha, hija tasal għall-fehma li l-intimati tawha raġunijiet tajba biżżejjed biex tilqa' l-istedina tagħhom li tagħżel li ma twettaqx is-setgħat kostituzzjonali tagħha biex tisma' l-każ imressaq quddiemha mir-rikorrent, u dan għar-raġuni li r-rikorrent kellu rimedji oħrajn tajba dwar l-ilment tiegħu. Għalhekk, il-Qorti sejra tilqa' l-eċċezzjoni preliminari;

Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħed taqta' u tiddeċiedi billi:

[32] Kost. **11.4.2011** fil-kawża fl-ismijiet ***Maria sive Marthese Attard et vs Policy Manager fil-Malta Shipyards et*** fost l-oħrajn

Tiċħad l-eċċezzjonijiet preliminari tal-intimati dwar il-leġittimazzjoni attiva tar-rikorrenti Susan Grech, Alison Grech, Brenda Lee Grech u Jacob Grech, billi mhumiex mistħoqqa fil-fatt u fid-dritt, **bl-ispejjeż ta' dawn l-eċċezzjonijiet kontra l-intimati**;

Tilqa' l-eċċezzjonijiet preliminari tal-intimati dwar in-nuqqas ta' teħid tar-rimedji ordinarji min-naħa tar-rikorrenti, billi jirriżulta li r-rikorrenti tassew naqsu milli jinqdew b'rimedji ġudizzjarji disponibbli għalihom, u għaldaqstant il-Qorti tilqa' l-istedina tal-intimati li tagħżel li ma twettaqx is-setgħat tagħha li tisma' l-kawża skond il-*proviso* tal-artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni u l-*proviso* tal-artikolu 4(2) tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta; u

Teħles lill-intimati milli jibqgħu aktar fil-kawża, **bl-ispejjeż kontra r-rikorrenti.**

< Sentenza Finali >

-------------------------------TMIEM--------------------------------